

Юрій Гармаш: від Великих Будищ до великого Майдану

Знаковою подією серпня в культурному житті Полтави стало відкриття у Краєзнавчому музеї двох унікальних фотовиставок, присвячених Дню Незалежності України, — «Мій Параджанов» і «Мій Майдан». А їх автором став наш земляк, відомий український кінооператор Юрій Гармаш. Назви обох виставок говорять самі за себе, а побачили їх полтавці завдяки обласній організації Національної спілки фотохудожників, яку очолює наш колега Сергій Назаркін.

Полтавщина — дивовижний край

Юрій Гармаш знав майже три десятки художніх фільмів, чимало яких стало класикою українського кіно. Варто лише згадати «Вавилон ХХ» Івана Миколайчука чи «Серед літа» Василя Ілляшенка, «Сьомий маршрут» Михайла Ілленка. Мало хто знає, але й популярний свого часу телесеріал «Інспектор Лосев», знятий на Одеській кіностудії, — це теж робота Гармаша.

Його різні регалії та нагороди навіть важко перелічити: заслужений діяч мистецтв України, член багатьох професійних спілок, зокрема і Європейської асоціації кінооператорів, лауреат численних престижних кінофестивалів як в Україні, так і за кордоном. До того ж свою основну професійну діяльність завжди поєднував з фотосправою, яка теж не лишилася на любительському рівні, тож і тут досяг професійних висот, що засвідчують десятки виставок, з якими об'їздив усю Україну, не оминаючи, звісно, і рідну Полтавщину.

— Я народився в Ковалівці поблизу Великих Сорочинців, але батьки мої, діди і прадіди з Великих Будищ Диканського району, які вважаю своєю другою батьківщиною і дуже люблю тут бувати. Загалом Полтавщина — це дивовижний край. Пригадую, колись шукав натуру для одного з фільмів і подумав: а хто мені може допомогти знайти таке місце, яке я можу описати поки лише словесно? І тоді я приїхав у Полтаву, ось сюди — у Краєзнавчий музей. Мені порекомендували звернутися до співробітниці музею, яка на той час займалася скіфськими курганями. Вона й повезла мене у Хорольський район, село Вергуни... І коли я побачив ці місця, то зрозумів, що подальші пошуки уже не потрібні. І це при тому, що я досить добре знав Полтавщину, але, як виявилось, її кожного разу можна відкривати по-новому і знаходити такі місця, про які навіть не підозрював досі.

«...І тоді Параджанов попросив знайти... чорні труси!»

1967 року Юрій Гармаш став студентом знаменитого московського ВДІКу, де навчався на курсі відомого на той час оператора Бориса Волчека. Практику ж проходив на зйомках фільму режисера Леоніда Осики «Захар Беркут», а дипломною роботою стала стрічка «Фініш» режисера Геральда Бежанова, який пізніше прославився фільмом «Найчарівніша і найпривабливіша».

Гармашу поталанило працювати і товаришувати з багатьма видатними українськими кінематографістами. Серед них і Сергій Параджанов, який залишив глибокий слід у житті митця. Адже він був не лише дивовижним режисером, але й дивовижною людиною!

— Так склалося, що доля звела мене з Параджановим ще у студентські роки, — розповідає Юрій Гармаш. — Я тоді щойно одружився із землячкою з Великих Будищ, і коли вона приїхала до мене в Київ, то зняв номер у готелі «Дніпро».

Але на нашу біду до столиці прибула якась велика іноземна делегація, і з готелю нас виперли. Опинившись зимового вечора на вулиці, я довго не знав, що робити, аж доки не наважився піти додому до Параджанова, аби той допоміг десь прилаштуватися на ночівлю. Але Сергій Йосипович залишив нас у себе і навіть віддав своє ліжко, поруч з яким поставив свічку і вазу з фруктами. Вийшовши уранці в коридор, я побачив, що сам він спить там на розкладачці, накрившись своїм пальтом, бо ще однієї ковдри не мав. Ось така це була людина!

А невдовзі його засудили. Як «проповідника вільних ідей», чого радянська влада дуже не любила. А надто чиновники, перед якими він ніколи не стояв «струнко». Так, коли «Тіні забутих предків» вирішили послати на кінофестиваль в Аргентину, Параджанова викликали в ЦК компартії, аби «порадувати»: він поїде представляти там свій фільм, але з собою можна взяти лише одного з акторів. Тобто або Івана Миколайчука, або Ларису Кадочникову. І тоді Параджанов відповів, що не може вибрати когось одного, адже обое прекрасно зіграли свої ролі. І додав: мовляв, якщо в ЦК нема грошей на поїздку, то хай куплять йому квиток в один бік — буде ще економія! Звісно, після цього ні про які закордонні поїздки уже годі було й думати...

До речі, коли Параджанова звільнили з «зони», то повертатися в Україну заборонили, жити можна було лише в Тбілісі.

— Та, попри це, одного січневого дня 1978 року він такі підліплю приїхав до Києва, — згадує Юрій Гармаш, — і ми з дружиною допомагали йому пакувати речі. Ось тоді я й сфотографував уперше Сергія Йосиповича. Вдруге така нагода випала у Тбілісі, куди їздив із задумом зняти фільм про Параджанова, що, на жаль, так і не відбулося. А втретє знімав уже 1988 року, коли помер Іван Миколайчук і ми поминали його в рідному селі Чорторія на Буковині.

Параджанов дуже любив фотографуватися і, мабуть, серед режисерів і акторів тієї пори його знімків лишилося чи не найбільше.

— Але як справжній режисер, він щоразу займався й режисурою фотокадру. Тож більшість знімків була постановочною, але мені весь час кортіло зняти його за роботою. Хоч це було дуже важко, оскільки кут зору у нього був, здається, не 180 градусів, а всі 360! Складалося враження, він навіть спиною відчуває, що його фотографують. Тому завжди перетворював цей процес на своєрідний міні-спектакль одного актора. Пам'ятаю, якось у Тбілісі він вирішив сфотографуватися з другом. Той був у чорному береті, а Параджанов без, та він задумав, що обое мають бути в однакових головних уборах.

І раптом питає друга: «А у твоєї дружини є чорні труси?». Усі здивувалися, але прохання господар виконав, і за кілька секунд Параджанов з цього предмета жіночої білизни «змайстрував» берет, який на знімку й справді неможливо відрізнити від справжнього. Це, щоб ви зрозуміли, яка неймовірно талановита була людина. У його руках усе на очах перетворювалося у твори мистецтва. Щоб виготовити, приміром, котрийсь із своїх знаменитих колажів, Параджанов міг розбити навіть якусь старовинну вазу, хоча сину антиквара ціна таких речей була добре відома.

Майдан і росіяни

— Десять років мені довелося працювати в Росії, — згадує Юрій Гармаш, — адже був період, коли кіно у нас не знімали взагалі. А треба ж було якось заробляти гроші, годувати сім'ю... Здебільшого знімали серіали, серед яких були й цікаві проекти. Деякі з них демонстрували і наші телеканали, як, наприклад, «Всі чоловіки свої...», «Адвокат» та інші. Однак після відомих подій 2014 року я став відчувати, що росіяни почали ставитися до мене з осторогою, а то й з певною мірою зневаги: мовляв, приїхав тут якийсь «хохол» і нас повчас... Я, звісно, теж не мовчав. А якось навіть висловив власний протест, дивним чином «протроливши» своїх опонентів прямо на знімальному майданчику. Так, час від часу туди приїздили комунальники збирати сміття, використовуючи для цього поліетиленові мішки різних кольорів... Траплялися серед них і сині та жовті... Пару таких новеньких мішечків «приберіг» я й собі. І от якось, коли знімати довелося у дощову погоду, то одну камеру я накрив синім мішком, а іншу — жовтим. Зрозуміло, яке відбулося поєднання кольорів! Дехто скреготав зубами, але що поробиш: дощ іде, а знімати треба... До речі, з подачі одного російського продюсера мені тепер заборонено в'їзд до Росії.

Серія фотознімків Юрія Гармаша з виставок «Мій Майдан» і «Мій Параджанов».

...Виставка «Мій Майдан» цілком відповідає своїй назві, адже для Юрія Гармаша це частина його життя. Під час Революції гідності фотомайстер і оператор повсякчас був на «бойовому посту», знімаючи фактично в режимі фронтового кореспондента. Тож у нього, імовірно, чи не найбільша в Україні колекція знімків тієї пори — близько п'яти тисяч!

На цій базі навіть виник оригінальний проект — портрет Тараса Шевченка розміром 3,5х3,5 м, виготовлений із... трьох тисяч фотознімків.

— З'явилася ця ідея якраз на початку березня 2014-го, напередодні 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря. Її задум якраз і був у тому, аби поєднати Тараса Шевченка і дух Майдану.

До речі, на виставці Юрій Гармаш показав журналістам і фото з Майдану, цінне для нього тим, що зберігається навіть у приватній колекції знаменитого бразильського письменника Пауло Коельйо.

Залишається лише позаздрити, що і в такому поважному віці Юрій Гармаш не втрачає творчого темпу, виношує все нові й нові задуми. Не зраджує він і професії кінооператора. Хоча самому тепер за кінокамерою стояти доводиться все рідше, але передає свій досвід і знання молодим, адже викладає в Київському національному університеті культури і мистецтва.

— Українське поетичне кіно, яким колись славилася кіностудія ім. Олександра Довженка, дало прекрасні зразки творчості, що увійшли до скарбниці світового кінематографа. На жаль, сьогодні ці позиції втрачено з багатьох причин. Сучасні митці в гонитві за новими формами відійшли від традицій поетичного українського кінематографа. Зважають більше на зовнішні ефекти, ніж на зміст і внутрішній стан героїв. На мою ж думку, мистецтво передусім має піднімати людину, виховувати і робити благородною, — вважає Юрій Гармаш.

Віталій СКОБЕЛЬСЬКИЙ

